Forfatteroversigt

Føla med

Kontakt

SPROGMUSEET :

Redaktør: Ole Stig Andersen

En indfødt canadisk skrift: indiansk og inuktitut stavelsesskrift

Af Peter Bakker 20. april 2012 • I kategorien Alfabeter, Amerika • 🔠 🖂 ք

Mange indianersprog i Canada bruger, eller brugte, flere slags skrift. Til langt de fleste anvender man den samme skrift som jeg gør nu – for så vidt de skrives. Måske tilføjer man nogle ekstra tegn fordi der bare ikke er nok bogstaver i det romanske alfabet til alle de sproglyde der findes i nogle af de mere ekstreme sprog, ligesom dansk har tilføjet <å>>, <ø>og <å>>. Nogle sprog rummer ikke færre end over 40 forskellige konsonanter.

Der er to teorier om

hvor skriften kommer fra. Jeg har selv hørt en

Nogle indianske skriftarter: Cherokee, Mi'kmaq og Chinook

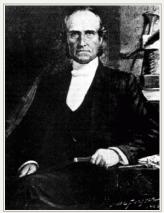
Den bedst kendte nordamerikanske skrift er vel <u>Sequoyas</u> stavelsesskrift som blev udviklet specielt til Cherokee, og som stadig bruges.

På Canadas østkyst bruges der også en speciel skrift for sproget Mi'kmaq. Den er mere eller mindre ideografisk, d.v.s. at ét tegn står for et begreb, en ide, ikke en lyd. Det har jeg skrevet om før i min artikel i Sprogmuseet om <u>Mi'kmaq sproget</u>.

Og så er der en skrift der blev brugt som handelssprog, som kaldtes Jargon, Chinook Jargon eller Chinook Wawa. Den skrift blev udviklet af missionærer, og den er meget enkel. Det var indianerne selv der lærte hinanden den. Der var tidsskrifter, og man skrev også breve.

Cree skrift: hvor kommer den fra?

Den mest udbredte skrift i Nordamerika er dog en skrift der mest bruges til Cree (et algonkinsprog) og Inuktitut (et eskimosprog), men også til andre indianersprog. De ældste trykte skrifter og håndskrifter daterer sig fra 1840erne.

Missionær James Evans (1801-1846) siges at have opfundet Cree skriften. Der hænger en plakat på væggen over trykpressen bag ham hvor man måske kan skimte nogle Cree skrifttegn

Tidsskriftet Kamloops Wawa udkom på Vestkysten på engelsk, fransk og pidginsproget Chinook Jargon, kaldet Shorthand og Sténographie. Klik for læselig tekst.

Cree-indianer fortælle at det var fra en Cree ved navn Badger. Skriften blev åbenbaret for ham i en drøm, og siden lærte han andre den. Hos indianere kommer vigtige ting ofte i en drøm. Denne historie har jeg aldrig set på tryk i Nordamerika, kun i en bog udgivet i Stockholm i 1962 (Verne Dusenberry: The Montana Cree; genoptrykt i 1998), som handlede om amerikanske Cree. Der fik samme indianer æren. Siden har nogle indianere så afsløret skriften for en missionær.

Men der er også en anden teori om skriftens oprindelse. James Evans var en britisk-født missionær fra Ontario i Canada, og han havde lært at tale Ojibwe. Han kom til Norway House i provinsen Manitoba for at udbrede kristendommens budskab der. Til at udbrede den kristne Guds ord udviklede han en skrift, som er, siger man, baseret på stenografi, <u>Pitman Shorthand</u>. Det var nemlig nemmere at lære, syntes han, end de latinske bogstaver. Skriften blev først brugt til Ojibwe (Algonkin), og meget snart efter også til Cree (Algonkin), Inuktitut (Eskimo-Aleut) og også andre sprog såsom Dene/Chipewyan (Athabaskisk), Carrier (Athabaskisk) og Blackfoot (Algonkin).

Typer af skrift: syllabisk, ideografisk, alfabetisk

Skriften er meget enkelt bygget op. Den er stavelsesbaseret, eller syllabisk. Langt de fleste skriftarter i verden er syllabiske: Et skriftsymbol i syllabisk skrift repræsenter både en konsonant og en vokal, fx K+A. I vores romanske skrift repræsenterer hvert bogstav enten en vokal (A) eller en konsonant (K). Selvom vi er vant til sådan en skrift, og den også synes det mest naturlige for os, er alle opfindelser af skrift enten ideografiske (som kinesisk eller oldægyptisk), eller syllabiske (som indiske skriftarter, koreansk, japansk og vai-skrift i Afrika), eller man skriver kun konsonanterne (arabisk, hebræisk, fønikisk, aramæisk).

Alfabetisk skrift er kun opfundet én gang, og det var da grækerne overtog det fønikiske (konsonantiske) alfabet og besluttede at tilføje vokaler – de var nemlig meget vigtige for forståelsen af græsk. Både græsk, latinsk og kyrillisk skrift går tilbage til én kilde, og også andre alfabetiske skriftarter som runer, armensk og georgisk skrift blev

Seneste sprognyheder 🚵 Sprogforskerne fandt en skat i skoven | politiken.dk Lille indsats styrker små børns sprog \mid 27/4 www.dr.dk Lad os komme det danske 'jantekomma' til 26/4 livs | politiken.dk 23/4 Ud med sproget - Berlingske Mener | www.b.dk Unikt runefund i centrum af Odense | videnskab.dk John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 | 4/1 www.nytimes.com Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice | www.theguardian.com 20/5 Bill Funding Native Language Programs Passes | mtpr.org Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music \mid wam.org.au Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online | nativenewsonline.net

a.

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprogmuseet.dk på et større kort

You are running an unsupported browser, some features may not work. <u>Få flere oplysninger</u>

Mere i kategorien 'Alfabeter'

Gaddafi

Et monument over truede alfabeter Runinskrifter som inte betyder någonting

Danske runeindskrifter

Mere i kategorien 'Amerika'

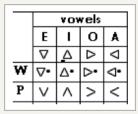
Et umuligt sprog som eksisterer: Michif Mi'kmaq og deres forsvundne skrift Innu-sproget i Canada – og deres musik, litteratur og poesi Canadas indianere

Nye kommentarer

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog? Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord? Monica Scheuer til Jødiske efternavne inspireret af den græske opfindelse.

Stavelsesskrift, eller syllabisk skrift

Creeskrift er en stavelsesskrift. Hvert tegn står for en konsonant plus en vokal (konsonant-vokal, ikke vokal-konsonant). Men udover det er der også nogle symboler til slutkonsonanter, og nogle symboler til vokaler uden konsonanter. Det geniale med denne skriftart er, at tegnets FORM angiver konsonantens værdi, og dets ORIENTERING angiver vokalens værdi.

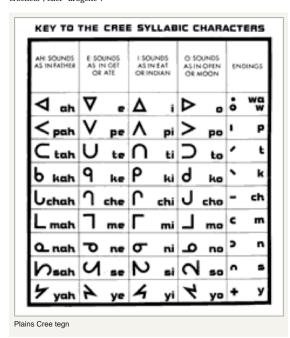
Cree skrift: formen symboliser konsonanter, retningen vokaler

Den øverste række med kasser viser fire vokaler i romansk skrift: e, i, o og a. Ja, Cree har kun fire vokallyde. Nedenunder ses de samme fire vokaler i syllabisk skrift, som lukkede trekanter. Der er /e/ som i dansk sten, /i/ som i stil, /o/ eller /u/ (skrevet <o>) som i dansk sten eller stop og /a/ som i dansk stop eller stop e

Man kunne sige at skrifttegnene peger i symbolsk retning: /i/ er en høj vokal, og trekanten peger opad. /a/ er en bagtungevokal, og den pager bagud.

I næste række finder vi et latinsk W til venstre. Her er konsonanten angivet med et punktum bag ved vokalsymbolet, og de peger i samme retning som i vokalerne. Disse fire tegn står for we, wi, wo/wu og wa. Derunder finder vi P med de samme vokaler: pe, pi, po/pu, pa. Der er

nogle Cree-indianere der kalder skriften for "pipopapu", og det kan man vel godt forstå. På fransk siger man også "les crochets". eller "krogene".

Nu du kender princippet, kan vi præsentere alle tegn.

Det virker på samme måde med alle kombinationer af konsonantvokal i de første fire klummer. I den sidste kolonne finder vi slutkonsonanterne. Disse tegn er alle hævet og lidt mindre end de rent syllabiske og vokaliske tegn.

Det er klart at sådan en skrift er meget passende for sprog som Ojibwe og Cree, hvor der ikke er nogen konsonantophobninger.

I Cree finder man faktisk kun <s> og <h> foran konsonanter. Der ville være meget mere vanskeligt at skrive dansk med syllabisk skrift. Man ville blive bange og begynde at råbe op hvis man skulle skrive et ord som *angstskrig* med Cree stavelseskrift.

Cree vokaler kan være lange eller korte. Hvordan angiver man det? Nogle angiver det bare ikke. Og alligevel kan man læse det. Vi

angiver heller ikke tryk på stavelser i dansk, og vi lægger alligevel tryk på det rigtige sted når vi læser. På dansk angiver man heller ikke vokallængde ved fx at skrive to vokaler, men nogle gange angives det dog med en ekstra konsonant, som i hvile-ville, hule-hulle. Men nogle Cree-skribenter angiver alligevel lang vokal, nemlig med et punktum oven på tegnet.

Skriften blev tilpasset til andre sprog: Inuktitut og Carrier

For Cree og Ojibwe-indianere var skriften meget nem at lære. Den har faktisk bredt sig lynhurtigt gennem store dele af Canada, uden for skolesystemet. Indianerne lærte hinanden den og skrev på birkebark, sand og papir. Det kan man vel kalde en storslået succes for selvorganiseret læse-skriveundervisning

Skriften kan også nemt bruges til et sprog som Inuktitut, men nogle tilføjelser og tilpasninger. Her har vi en oversigt over tegnene i Inuktitut:

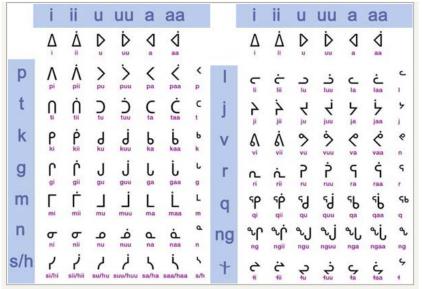
jane til Jødiske efternavne
InglêS til Sprogene i Mozambique
Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?
Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?
Henrik Klindt-Jensen til Ded borrijnholmska måled

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter engelsk esperanto Formidling fransk identitet konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources				
januar 2015	Ethnologue: Languages of the				
december 2014	World				
november 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.				
maj 2014	LL-Map: Language and Location				
marts 2014	Minority Rights Group				
ebruar 2014	Omniglot. Writing Systems and				
oktober 2013	Languages of the World				
august 2013	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger				
marts 2013	World Atlas of Linguistic				
anuar 2013	Structures (WALS)				
december 2012					
november 2012	Resurser				
oktober 2012					
september 2012	Bogstavlyd				
uli 2012	Dansk sprognævn				
juni 2012	Den danske ordbog				
maj 2012	Dialekt.dk				
april 2012	dk.kultur.sprog				
narts 2012	Korpus.dk				
ebruar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID				
anuar 2012	Ordbog over det danske sprog				
lecember 2011	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger				
november 2011	og korpus				
ktober 2011	Sproget.dk				
september 2011	Svenska Akademien				
august 2011	∂ (Schwa.dk)				
uli 2011					
uni 2011					
maj 2011					
april 2011					
marts 2011					
februar 2011					
anuar 2011					
december 2010					
november 2010					
oktober 2010					
september 2010					
juni 2010					
maj 2010					
april 2010					
marts 2010					
ebruar 2010					

januar 2010

Inuitterne har tilføjet nogle bogstaver til Cree skriften

Denne skrift finder man stort set overalt i arktisk

Allerede for længe siden har man også besluttet at bruge denne skrift til sprog med mange konsonanter og konsonantophobninger, såsom Blackfoot (algonkin) og Carrier (athabaskisk). Der bruger man selvfølgelig en hel masse ekstra tegn, 22 ekstra konsonanter, gange seks – Carrier har også flere vokaler end Cree. Her en oversigt af de ca. 150 tegn for Carrier.

Inuktitut stavelsesskrift på et arktisk postkontor

mand der hed Pius George, med syllabisk skrift.

Carrier stavelsesskrift brugtes i kirkebøger, i breve, men også på skilte, gravsten, vægmalerier, graffiti, osv. Her er en gravsten over en

Gravsten med Carrier skrift. © Bill Posei

C	a	- Ui	e	1	0	00	isolated
b	a	D	B	D	Ω	В	1
E.	a	В	D	D	0	0	,
d	_	>	D	D	n	U	
t.	G	D	B	D	a	9	
lc	8	В	B	В	00	0	,
g	E	3	3	3	m	W	1
k'	8	В	В	₿	(11)	w	Y
ch	Œ	郵	38	38	邪	83	
j	CI	10	10	19	0	8	
ch'	CX	10	19	19	105	8	
ts	88	13	ΞB	33	325	UJ.	
dz	CS	50	50	90	545	23	
ts'	88	33	36	98	322	225	
n	-	7	70	79	1	U	,
m	E.	3	3	-3	m	w	1
ng							-
1	C	5	D	D	D	Ü	
lh	a	D	Ð	Ð	Ω	O	6
tl	a	5	D	2	C),	O	
dl.	C	D	D	D	D	Ü	
tl'	ਫ	13	133	23	C3	U	
8	Œ	3	33	33	315	833	8
5							
26	C	2	20	20	133	U	×
8							z
sh	88	38	38	38	3117	833	
kh	<	>	>	>	Α	V	,
gh	<1	D	Þ	lo-	Α	∇	
h	<	>	>	>	Α.	V	2
w	<	>	300	30	Λ	W	
wh	<	>	200	>	Α.	Ŵ	
У	0	0	9	-G	তা	وا	
none	⊲	\triangleright	0>	(b)		∇	
,							
		Yi	ıka Dene	Lengue	age Inst	itute	

Stavelsesskriften blev tilpasset Carrier; nu med ca. 150 tegn. Klik for tydeligere bilede.

Nuomdage

Denne skrift bruges, så vidt jeg ved, ikke mere til

Carrier, men den bruges stadig til Inuktitut, Blackfoot og Cree. Jeg har besøgt Cree kirker hvor der var nogle der brugte sangbøger med stavelsesskrift, og andre bøger med latinske bogstaver.

 $\label{eq:continuous} \textbf{J} \textbf{eg} \ \textbf{har} \ \textbf{ogs} \dot{\textbf{a}} \ \textbf{set} \ \textbf{fly} \ \textbf{(Air Creebec)}, \ \textbf{skolebøger}, \ \textbf{ordbøger}, \ \textbf{geografibøger}, \ \textbf{biologibøger}, \ \textbf{graffiti}, \ \textbf{tattoos} \ \textbf{og} \ \textbf{slogans} \ \textbf{p} \dot{\textbf{a}} \\ \textbf{og} \ \textbf{ordbøger}, \ \textbf{geografibøger}, \ \textbf{biologibøger}, \ \textbf{graffiti}, \ \textbf{tattoos} \ \textbf{og} \ \textbf{slogans} \ \textbf{p} \dot{\textbf{a}} \\ \textbf{og} \ \textbf{ordbøger}, \ \textbf{ordbøger}$ læderjakker skrevet i denne skriftart.

december 2009 november 2009

oktober 2009

Syllabisk skrift (inuktitut) på en snavset bil

Stavelsesalfabeterne i Canada er vel endnu ikke blandt <u>verdens truede alfabeter</u>, men om nogle årtier forsvinder de nok sammen med sprogene.

Peter Bakker

Jo-Ann Episkenew (Cree-Métis) har en tatovering med Cree stavelsseskrift (Foto: Peter Bakker 2010)

Lektor i lingvistik, Aarhus Universitet

President, Nordic Association for Canadian Studies

Læs også:

- Mi'kmaq og deres forsvundne skrift
 Det er ikke ret kendt at Mi'kmaq-indianerne havde deres eget skriftsystem.
 Nogle tegn er klart inspireret af europæiske bogstaver (men med en helt anden udtaleværdi), eller de er kristne symboler...
- 2. Innu-sproget i Canada og deres musik. litteratur og poesi</u> Selvom Innu har været i kontakt med europæere i næsten 500 år, er deres sprog i forholdsvis god behold. Især ved Atlanterhavskysten taler alle Innu, og mindre børn er ofte...
- 3. Canadas indianere Mens der er fem sprogfamilier i Europa, er der ca. 50 i Nordamerika, og ikke færre end 11 af dem i Canada. Flere af de indianske sprogfamilier er temmelig store....
- 4. Et monument over truede alfabeter. Hver gang et sprog dør, dør en særlig måde at anskue og beskrive verden på, og viden og kulturarv går tabt. I mange tilfælde dør også det tilhørende, enestående alfabet....

Tagget med: algonkin, athabaskisk, Blackfoot, Carrier, cherokee, Chinook, cree, Dene, eskimo, inuit, inuktitut, Mi'kmaq, missionærer, ojibwe, religion, stenografi

Skriv en kommentar				
	Navn (kræves)			
	E-mail (kræves)			
	Hjemmeside			

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.

© 2016 SPROGMUSEET • Kører på WordPress. Tema baseret på Mimbo

Normal Indlæg • Kommentarer